

Yeni Savaşlar, Herfried Münkler, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 228 sayfa, 12.76 TL

Mehmet ÖZTÜRK*

Berlin Humboldt Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü ve Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi üyesi olan, ayrıca siyasi düşünce tarihi (bilhassa Makyavel uzmanlığı) ve savaş kuramı üzerine yazmış olduğu önemli araştırmalarla tanınan¹ Herfried Münkler'in yazdığı *Yeni Savaşlar*'da (İletişim Yayınları, İstanbul: 2010); son yirmi yılda savaşın çehresinin yavaş yavaş değişerek klasik devletler savaşının artık miadını doldurduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Savaşların gerçek tekelleri olmaktan çıkan devletlerin yerini giderek devlet benzeri aktörler, hatta kısmen özel aktörlerin zenginlerden, devletlerden ya da göçmen cemaatlerinden maddi destek alarak ve uluslararası örgütlerin yardımlarından da kar sağladıkları üzerine odaklanmaktadır. Bu yeni savaşların finansmanı, süresinin uzun sürmesi, hedefleri ve sınır aşan bir yapı arz etmesi gibi klasik savaşlardan ayrılan yönleri üzerinde durulmuştur. Yazar yeni savaşlar kavramını, çatışma nedenlerinin ve şiddet amaçlarının karmaşıklığı nedeniyle, çok belirgin değil ama açık ve bazı açılardan çok da yeni olmayan şekliyle kullanmaktadır.

Yazar kitabın giriş kısmında; yeni savaşların klasik devlet savaşının yerini aldığını, dolayısıyla savaş finansmanının da değiştiğini, özellikle Çin-Vietnam, İran-Irak, Etiyopya-Eritre arasındaki klasik savaşlara benzer istisnai nitelikteki savaşlar bir kenara bırakılırsa yeni savaşların (savaşın devletin kontrolünden çıkması, savaşın asimetrikleşmesi, daha önce askeri sistemin tekelinde olan şiddet biçimlerinin adım adım bağımsızlaşması veya özerkleşmesi, savaşın hatlarının muğlaklaşması, savaşla örgütlü suçun iç içe geçmesi, savaşın siyasi açıdan tartışmalı bir hale gelmesi) 18-20. yüzyıllar arası devletler arasındaki savaşlardan ziyade kişisel servet ve iktidar kazanma hırsı, komşu ülkelerin politikacılarının yayılma arzusu, devlet içindeki nüfuz ve hakimiyet mücadelesi ve din ve mezhep farklılıklarına dayalı Otuz Yıl Savaşları'yla pek çok açıdan benzerlik taşıdığını belirtmektedir.

Yazar "Yeni savaşlarda yeni olan ne?" başlığını kullandığı bölümde; son on-yirmi yılda çıkan neredeyse tüm savaşların geçen yüzyılın başına kadar dünyaya egemen olmuş ve dünyayı kendi aralarında bölüşmüş olan eski imparatorlukların kenar bölgelerinde ya da kırılma noktalarında ortaya çıktığı sonucuna vararak bu görüşünü de genel bir ifadeyle Güneydoğu Asya'dan Kara Afrika'ya kadar uzanan çatışmalarla örneklemiştir.

Yazar bu fikrini, “20. yüzyılın sonu ile 21. yüzyılın başındaki savaşların coğrafi dağılımına ve yoğunluğuna bakıldığında, istikrarlı devletlerin kurulduğu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi yerlerde kalıcı bir barışın hüküm sürdüğü fakat özellikle de büyük imparatorlukların çöktüğü bölgelerde savaşın endemik olduğu” şeklindeki görüşüne dayandırmaktadır. Bu çatışmaların yaşandığı bölgelerdeki devletlerin genellikle zayıf ve istikrarsız ve rüşvet yemeyen ve dürüst siyasi seçkinlerden oluşmayan devletler olduğu tespitinde de bulunmaktadır. Devlet düzeninin tamamen çöktüğü yerlerde savaş lordlarının, kentlerdeki gençlik alt-kültürlerine kadar nüfuz ettiğini öne süren yazar ayrıca, klasik savaşlarla yeni savaşların özellikle iki hususta (özelleşme ve ticarileşme ve asimetrikleşme olarak) birbirinden ayrıldığını belirtmektedir.

Yazar yeni savaşların iç dinamiklerinden ziyade uluslararası düzen üzerindeki etkilerini ortaya koymak için ve dolayısıyla savaşın özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesinden ziyade asimetrik stratejiler bağlamında yeni savaşların küçük savaş-büyük savaşla ilintisini de ele almaktadır. Yazar, siyaset kuramı geleneğinden gelen iç savaşlardan farklı olarak son dönemde düşük yoğunluklu savaşlar çeşitlemesi olarak ortaya atılan küçük savaş kavramının aslında savaş tarihiyle ilgili bir kavram olduğunu öne sürmektedir. Müller büyük savaşlarda düşmanın siyasi iradesini kırmak için doğrudan askeri birlikler hedef alınırken, küçük savaşta (gerilla) düşmanın siyasi iradesini askeri olarak dayatma kapasitesini dolaylı yollardan azaltmak için daha çok ekonomik dayanakları hedef almakta olduğunu belirtir. Yazar küçük savaş büyük savaşın destekleyici aracıken yeni savaşlarla birlikte işlevsel ardılına dönüştüğüne vurgu yapmaktadır.

Yazar “Savaş, devlet oluşumu ve otuz yıl savaşları” başlığını kullandığı bölüme; “Son 20-30 yılda Güneydoğu Asya’da, Orta Asya’da ve özellikle de Afrika’da yürütülmüş olan savaşların dünyanın geri kalanı –bilhassa OECD ülkeleri- için çok da önemli olmadığı yaygın bir düşüncedir.”² şeklinde giriş yaparak, bu düşüncelyi eleştirmiştir. Yazar yeni savaşların analiz çerçevesi ve karşılaştırılma zemini olarak Otuz Yıl Savaşları’nı baz alarak bu savaşlar ile yeni savaşların belli başlı ortak özelliklerini sıralayan yazar; bir dizi savaş ve yıkıcı savaşlar bakımından Otuz Yıl Savaşları’nı Afganistan Savaşı’na benzetmektedir. Yazar ayrıca, Orta Doğu, Kafkaslar ve Afrika Burnu gibi savaş bölgelerindeki savaşların ortak özelliği olarak toplumiçi çatışmalarla başlayıp uluslarötesi çatışmalara dönüşmelerini vurgulamaktadır.

Yazar “Savaşın devletleştirilmesi ve sonuçları” başlığını kullandığı bölümde; öncelikle paralı askerliğin (condottieri) özellikle Machievelli’nin eleştirisini de dikkate alarak düzenli birliklerin kurulmasına giden süreci kısaca analiz etmiştir. Özellikle “*adil savaş*” kavramı

üzerinden Avrupa'da devletlerarası savaş hukukunun gelişimi ele alan yazar; 30 Yıl Savaşları'ndan itibaren Avrupa'da simetriye dayalı siyasi sistemin oluştuğunu vurgulamaktadır. Siyasi rasyonellik, askeri strateji ve devletler hukukunda meşruluğu içinde barındıran bu simetriye dayalı siyasi sistemin, I. Dünya Savaşı ile tartışmalı hale gelmeye başladığını öne sürmektedir. Çok fazla demokratik devlet olmadığı ve demokrasilerin demokratik olmayan devletlerle ne zaman ve hangi koşullar altında savaşmaya hazır oldukları konusunda belirsizlik taşıdığı için demokratik barış teorisinin sağlam temellere dayanmadığını savunan yazar ayrıca, simetrik savaşlarla asimetrik savaşların farklılığından da söz etmektedir. Örneğin, "simetrik savaşlarda taraflar arasında nispeten simetrik bir maliyet dağılımı vardır, dolayısıyla savaştan kaçınarak masrafa girmemek her iki taraf için de aynı derecede caziptir. Oysa asimetrik savaşlarda durum kesinlikle böyle değildir."³

Yazar "Yeni savaşlardaki şiddet ekonomisi" başlığını kullandığı bölümde; "Yeni savaşlar ön hazırlık ve yürütme bakımından son derece ucuz savaşlardır"⁴ ve hemen başlatılabilir nitelikte olmakla birlikte yeni savaşların uzun vadede bir topluma devletlerarası savaşlardan daha pahalı hale geldiğini ve yine yazar, yeni savaşlarla birlikte kapalı savaş ekonomilerinden açık savaş ekonomilerine geçildiğini öne sürmektedir. Bunun yanı sıra, savaşın sona ermesiyle, savaş lordunun ya da gerilla liderinin karizmatik gücünün yok olacağına ve barış sürecinin getirdiği hayal kırıklığının savaşın devam etmesini isteyenlere yandaş kazandıracağını ileri sürmektedir. Yazar, bir ülkenin dünya ekonomisi ile bütünleşmesinin barış şansını artırdığı ve bir ülke yer altı kaynakları ne kadar zenginse o kadar refaha ereceği düşüncesine eleştirel bakmaktadır.

Son 20 yılda savaş lordlarının da bir modernleşme sürecinden geçtiğini savunan yazar, savaşın büyük ölçüde devletin tekelinden çıkarak özelleşmesine önemli katkı sağladığı yönündeki görüşleriyle oldukça farklı bir noktadan olaya yaklaşmıştır. Öte yandan, uluslararası yardımların savaş lordlarının çıkarına olduğuna yönelik görüşünde biraz karamsar yaklaşan yazarın, zengin ülkelerin genellikle iyi niyetli yardımlarda buldukları hususundaki düşüncesinde oldukça iyimser olduğu söylenebilir.

Yazar "Uluslararası terörizm" başlığını kullandığı bölümde; terör ve terörizmin, klasik terörle yeni terörizmin, dinsel ideolojik terör gruplarıyla, sosyal devrimci veya etnik-milliyetçi gruplara farkının yanı sıra bazı STK'ler ile terör ağları arasında bazı benzerliklerini ortaya koymaktadır. Yazar, dinsel ideolojik terör grupların düşman tanımının, bir uygarlığın tamamını kapsayacak şekilde genişlerken, ilgili üçüncü kişilerin de giderek belirsizleşmesi nedeniyle, sosyal devrimci veya etnik-milliyetçi gruplara göre çok daha fazla kurban sayısına ulaştığını iddia etmektedir. Yazar ayrıca; terör saldırılarının en çok borsada zarara yol

açtığı, turizmden etkilenen bazı ülkelerin bu saldırılardan korunmak için onlara dolaylı yoldan da olsa destek vermek zorunda kalabildiklerini öne sürmektedir.

Münkler, “Askeri müdahaleler ve Batı’nın ikilemi” ismini verdiği son bölümde; 20. yüzyılın sonunda 21. yüzyıl başında gerçekleştirilen müdahaleleri, klasik sömürgecilik ve emperyalizmden farklı olarak bir talan ekonomisinin bastırılmasına ve sınırlandırılmasına hizmet ettiğini iddia etmektedir. Ayrıca yazar, paralı askerliğin kullanılmasının hem avantajından hem de dezavantajından da bahsetmiş ve simetrik savaşların yerini asimetrik savaşlar aldığını ve 21. yüzyılın tarihine bu savaşların yön vereceğini de öne sürmüştür.

Öte yandan, ABD’nin Irak’a karşı asimetrik üstünlüğüne rağmen, ABD birliklerinin savaş sonrasında verdiği kayıplar düşünüldüğünde yeni savaşların en önemli özeliği olan giderek artan asimetrilerin Irak Savaşı’nda da kendini gösterdiğini savunmaktadır. Ayrıca, yazar; demokratik toplumların barışçı olmasını zorunlu kılan gelişmelerden, I. Dünya Savaşı’ndan sonraki yeni durumlar karşısındaki siyasi tepkiden ve toplum içi savaşların özelliklerine de çalışmasında yer vermiştir.

Kitaba yönelik birçok olumlu ve olumsuz eleştiri getirilebilir. Öncelikle kitabın güçlü taraflarına baktığımızda şunlar söylenebilir: İlk olarak; literatürdeki uygulamalardan farklı olarak yazar bu çalışmada gözden kaçan bazı unsurlara dikkat çekerek farkını ortaya koymasıştır. Örneğin, yazar, tecavüzün askeri suç olarak cezalandırıldığı devletler savaşından farklı olarak yeni savaşlarda bir strateji unsuru haline geldiğini savunmaktadır. Zira yazar, tecavüzleri; şiddetin yoğun biçimde cinselleştirilmesi, etnik temizliğin bir aşaması olması ve toplumsal sonuçlarının çok yıkıcı olması bakımından siyasi askeri stratejinin bir unsuru olarak görmektedir. İkinci olarak; tündengelimci bir yol izleyerek okuyucusunun kitabın içinde kaybolmasını engellemiştir. Yani yazar, ele aldığı konulara, çalışmasının başında genel olarak değinmiş ve sonrasında ise bu konuları detaylandırmıştır. Üçüncü olarak; eserin yeni savaşlarla mukayese bağlamında Ortaçağ’dan günümüze kadar olan savaşları ele almasıdır. Bu bir anlamda siyasi tarih ve Avrupa tarihinin yanı sıra günümüzdeki savaşların zaman zaman bilinen nedenlerin dışında farklı nedenlerin olduğunu ortaya koyması, yazarın öğretici ve sıradanlıktan uzak bir tutum takındığının bir işaretidir. Dördüncü olarak; yazar, siyasi yayınlarda yeni savaşların ekonomik temellerinin uzun süre gözardı edildiğini düşünmektedir. Nitekim bu eser de ekonomik temellere yönelik vurgu oldukça belirgindir. Ayrıca yazar, son 20 yıldaki tüm savaşların salt gölge ekonomisiyle finanse edildiğinin söylenemeyeceğini belirterek bir anlamda bu yönde gelebilecek bir eleştirinin önüne geçmiştir.

Kitabın zayıf noktalarına yönelik ilk eleştiri; yazarın, ABD’nin Irak işgali konusunu, kitabın kurgusunda son sayfalara sıkıştırdığı imajı uyandırmasına ilişkindir. Bu da yazarın

ABD'nin Irak işgalini ele alan analizini kitap kurgusunda çok sonradan yer verdiği izlenimi oluşturmasına yöneliktir. Yazarın ele aldığı konuları çalışmasının daha başında bir giriş niteliğinde ele alırken bu konuya değinmemesi, söz konusu analizin çalışmaya sonradan dahil edildiği izlenimi uyandırmasını destekler niteliktedir. İkincisi; yeni savaşların karmaşık yapısı okuyucunun kafasını karıştırabilmektedir. Ancak yazar bu eksikliğin farkına vararak okuyucu ve özellikle çatışma ve çözüm araştırmacılarına yardımcı olabilecek yöntemlerden hareketle konusunu işlemiştir. *“Yeni savaşların karmaşık tablosunun barış ve çatışma araştırmacılarının çoğunun kafasını karıştırması, savaşların devletleştirilmeden önceki döneminin daha yakından ele alınmasını anlamlı kılar fakat bunu yaparken, geç Ortaçağ ve erken Yeniçağ'daki pek çok savaşa damgasını vuran soygun ve talanların, katliam ve aşırı şiddetin Avrupa'da kesinlikle geçmişte kaldığı düşüncesinin bir kenara bırakılması gerekir.”*⁵ Üçüncüsü; eserde yeni savaşların klasik devletler savaşı ile karşılaştırılması akıcılığı engelleyici bir dezavantaj olarak görülebilirse de karşılaştırmalı bir analiz bağlamında konuya derinlik ve açıklayıcılık kazandırması bir avantajdır. Sonuncusu; yazar yeni savaşların devlet kurma savaşlarından ziyade devlet yıkma savaşları olarak görmektedir. Ancak yazar burada bazılarınca söz konusu savaşların devlet yapma ve devlet oluşturma savaşları olarak da görebildikleri hususuna değinmemiştir.

Dolayısıyla, kitap teorik altyapı ile hazırlanmış ve örneklerle süslenerek savaş ve çatışma kavramları altında değerlendirebileceğimiz konularda benzerlik ve özellikle farklılıklar bağlamında oldukça bilgilendirici ve öğretici bir nitelik taşımaktadır. Kitap içerik bakımından oldukça zengindir ve çevirisi de oldukça başarılıdır.

Yazarın, son 20 yıldaki çatışmaların nedeni olarak etnik, dini, kültürel boyutlarını önemsemekle beraber en az onlar kadar önemli gördüğü ekonomik boyutu üzerinde şekillendirdiği bu eseri, sözünü ettiğimiz savaşın etnik, dini, kültürel nedenlerini ele alan eserlerin bir tamamlayıcısı niteliğindedir.

SON NOTLAR

* Doktora öğrencisi, AİBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD., Bolu.

¹ Die neuen Kriege orijinal isimli bu kitabının yanı sıra Münkler; Machiavelli (1982), Gewalt und Ordnung (Şiddet ve Düzen; 1993), Der Neue Golfkrieg (Yeni Körfez Savaşı;2003), Die Deutschen und Ihre Mythen (Almanlar ve Mitleri; 2008), İmparatorluklar (2009) isimli önemli eserlerin yazarıdır.

² s. 59.

³ s. 124.

⁴ s. 128.

⁵ s. 63.